

Інноваційний тип відтворення економіки України

М.А. Михайлюк

ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Київ, Україна

Paper received 04.11.15; Accepted for publication 12.11.15.

Анотація. В статті розглядаються актуальні проблеми інноваційного типу відтворення економіки України в процесі її трансформації до постіндустріального суспільства та обумовлюються необхідні складові цього процесу з урахуванням потенційних можливостей вітчизняної економіки, екзогенних та ендогенних чинників впливу на відтворювальні процеси. Вказується на значимість інноваційного типу відтворення в процесі формування якісних змін як самої економічної системи в цілому, так і пріоритетних галузей економіки знань, які наповнюватимуть її новим змістом та суттєво прискорюватимуть вищезгаданий розвиток вітчизняної економіки.

Ключові слова: інноваційний тип відтворення економіки, інноваційний процес, економічний розвиток, інноваційна інфраструктура

Вступ. Процес відтворення економічних відносин є найважливішим за значенням у функціонуванні будь-якої економічної системи. На сьогоднішній день проблемам відтворення не надається належна увага, на відміну від питань економічного зростання чи розвитку, що, на жаль, призводить до дисбалансу та втрат у становленні цілісності та темпах економічного поступу економік різних за ступенем розвитку країн. Інноваційний тип відтворення економічних відносин дає можливість більш зважено підійти як до прискорення темпів трансформації економіки України в постіндустріальний вимір, так і вирішення проблем вирівнювання сфер та галузей національної економіки із загальносвітовими вимогами щодо стандартів цивілізаційного розвитку, які невблаганно стають на порядку денному загальних світогосподарських відносин. Інноваційний тип відтворення економічних відносин є важливими з наукової точки зору феноменом розкриття змісту відтворювальних процесів нової якості, де перманентне залучення інновацій дає єдиний реальний шанс становлення економіки постіндустріального виміру, насиченої послугами та знаннями, що суттєво замінюють матеріальні цінності та формують практично невичерпний гуманітарний ресурс розвитку.

Короткий огляд публікацій по темі. Як зазначено у вступі, проблеми інноваційного типу відтворення не наділяється значна увага у наукових публікаціях. Проте актуальність наукових досліджень стосовно проблем розвитку інноваційного потенціалу країн, конкурентоспроможності інноваційних економік, особливостей інноваційного типу зростання економічних систем, формування інноваційного підприємництва та інші напрямки наукового пошуку створюють належну базу для поглибленого вивчення умов становлення інноваційного типу відтворення економічних систем. Серед значної кількості дослідників інноваційних процесів розвитку найбільш актуальними в контексті нашої роботи є праці Москаленко О.М. Теорія і модель випереджаючого економічного розвитку в системі суспільних стратегічних потреб, де досліджуються цілі та завдання державно-приватного партнерства в інноваційній сфері; З.Юринець, Л. Гнилянської Інноваційний поступ економіки України: проблеми, тенденції, потенціал зростання, які досліджують системні зміни економічного розвитку України під впливом інноваційних процесів; Слави С., Калантарідіса К. Інноваційна практика

в Україні та Білорусі: контекстне визначення потреб, де увага приділяється вивченню економіки знань, до якої прямує інноваційна економіка; О. Попова Забезпечення інноваційного розвитку: оцінки з позиції сталості й ризиків, де розглядаються ендо- та екзогенні чинники інноваційного відтворення економіки; Власюка О. Фінансові проблеми забезпечення конкурентоспроможності та інноваційного розвитку, в якій досліджуються фінансові проблеми розвитку конкурентоспроможної інноваційної економіки України; Т. Яценко Інноваційний розвиток країн емерджентного типу, де досліджуються інтенсивні та екстенсивні чинники економічного зростання та роль інновацій у цьому процесі; І. Яненкова Проблеми формування інноваційної інфраструктури в Україні, в якій досліджується роль інфраструктури інноваційного розвитку; С.Ковальчука Сучасний стан інноваційного розвитку промислових підприємств України, де увага приділяється цілям реформування інноваційної політики в промисловості України; Гринько Т., Кошевого М. та ін. Удосконалення механізму інноваційного розвитку суб'єктів національної економіки України, в якій досліджуються проблеми становлення нової інноваційної економіки у світовому господарстві; Кукурудзи І., Прощаликіної А. Інноваційна діяльність: стан і роль в економічному зростанні країн з трансформаційною економікою, де автори звертають увагу на зростання ролі інноваційного відтворення для індустріальних країн; Малицького Б. Неолібералізм і криза інноваційного розвитку економіки, в якій автор аналізує роль інновацій у забезпеченні темпів зростання добробуту та інші.

Ціль. Дослідити особливості становлення інноваційного типу відтворення економіки України як вкрай важливого процесу трансформації вітчизняної економічної системи до нових параметрів якості економічного розвитку з урахуванням глобалізаційних тенденцій та викликів, що змушують зважено підходити до системи стратегічних перспектив нашої країни. Цілями статті є зосередження уваги на виявленні та використанні можливостей інноваційного типу відтворення економічних відносин, що наближають розвиток економічної системи до постіндустріального формату, де принципово змінюються ціннісні орієнтири кінцевих товарів та послуг, що в більшій мірі мають нематеріальний зміст і значно глибше розкривають інтелектуалізацію економічних відносин.

Матеріали і методи. Питання наукового обґрунтування інноваційного типу відтворення лише вкрай епізодично з'являються на шпальтах наукових публікацій, а тим більше з'ясування шляхів, форм і способів конвертації інноваційних відтворювальних процесів у реальні наслідки постіндустріальної трансформації є, на сьогодні, досить широким та недостатньо відображеним напрямом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, а відтак і обумовлює актуальність зусиль у зазначеному напрямі. Тому доречним є використання тих монографічних, фундаментальних досліджень, які здатні системно розкрити та аргументовано підтвердити цивілізаційну тенденцію до формування інноваційного типу відтворення економічних систем постіндустріального етапу розвитку. Методи, що використовуються в роботі відповідно містять порівняльний аналіз у дослідженні країн, що трансформуються до постіндустріальної економіки знань, метод аналогій у проектуванні перспектив становлення та темпів зростання економік країн з інноваційним типом відтворення, метод дедукції щодо формування структури відтворювальних параметрів функціонування економіки країни у перспективі економічного зростання та розвитку на інноваційній основі та інші.

Результати і їх обговорення. Інноваційній системі відтворення притаманні такі принципи організації, як динамічність, невизначеність, адаптивність, інтеграція, комплексність та системність. При організації інноваційного типу відтворення необхідно враховувати, що при переході на нову систему виробничих відносин, нову техніку і технологію настає певний момент розбалансування суспільного виробництва, що відображається на економічних результатах роботи економічної системи, її організаційних структурах, а також на взаємовідносинах між її різними структурними елементами. Так, спочатку змінюються продуктивні сили суспільства під впливом інноваційних процесів, потім до них адаптуються економічні відносини і, нарешті, кульмінацією інноваційного типу відтворення стає формування адекватного господарського механізму. Тому необхідні динамічні та цілеспрямовані заходи, які забезпечують взаємодію всіх структурних елементів економічної системи до закінчення її відтворювального періоду.

У «наздоганяючих», у тому числі пострадянських, країнах інноваційні відтворювальні процеси стикаються із спільною перешкодою недостатнього розвитку сучасного ринкового інституціоналізму та з відповідною системою цінностей – укоріненими докапіталістичними традиціями. Тому, наприклад, в Китаї висунута модель еволюційного розвитку інноваційних систем «по спіралі» на основі циклів послідовних технологічних, гуманітарних, інституційних інновацій, тривалість яких визначається часом адаптації суспільства до відповідних новацій. Здатність до створення технологічних процесів інновацій виникає в результаті звільнення людської особистості, наданні їй творчих, креативних можливостей саморозвитку. Формування сприятливої для інновацій інституційної структури починається із запровадження економічних інститутів (економічної інновації), підтримується реформою політичних інсти-

тутів (політичною інновацією) і завершується зміною інститутів традиційної культури (культурною інновацією), яка закріплює результати гуманітарної інновації і стає основою для подальших технологічних змін. Зазначені інституційні інновації ми кваліфікуємо як соціально-економічні, що забезпечують нагромадження позитивного соціально-економічного капіталу, необхідних для інноваційного поступу. Такі зміни сприяють відтворенню необхідних для інноваційної діяльності гуманітарних (соціопсихологічних) і інтелектуальних якостей (людського та інтелектуального капіталів). Усвідомлення потреби у соціальних і інституційних інноваціях для розгортання технологічних призводить до формування компонентів національної інноваційної системи відокремлено від традиційного культурного, соціального та економічного середовищ задля захисту і зміцнення нових відтворювальних відносин. Національні інституційні структури різного типу підтримують різні форми економічної діяльності. Регульовані ринкові економіки мають конкурентні переваги у розгортанні і прискоренні виробництва за вже визначеними пріоритетами, тоді як ліберальні ринкові економіки є більш конкурентними у галузях, для яких характерні радикальні інноваційні типи відтворення. Тому саме у ліберальних економічних системах формуються інноваційні відносини нового типу, здатні забезпечити нову якість відтворення економічних систем, здатні генерувати радикальні інноваційні зміни, що започатковують довготривалі інноваційні процеси як перманентні. Одним із способів залучення ресурсів у інноваційні відтворювальні процеси є розподіл державою спільно з інвестором первинних ризиків у функціонуванні конкурентних організаційних структур. На сьогоднішній день, одним з найбільш дієвих механізмів концентрації спільних зусиль в цьому напрямі є функціонування системи державно-приватного партнерства, яка здатна суттєво поглибити інноваційні процеси у відтворювальній площині та започатковувати нові ініціативи інноваційного зростання [1, с.387-388]. Водночас, варто зазначити, що розширене відтворення вітчизняної економіки на даному етапі її розвитку залежить не лише від ефективності державно-приватного партнерства, але й від збільшення ефективності процесу нагромадження і для вирішення цієї проблеми необхідно визначити вихідні позиції основних компонентів національної інноваційної системи, ступінь їх відповідності вимогам інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, виявити слабкі сторони і перепони, що гальмують такий розвиток, а також наявні переваги і потенційні можливості щодо здійснення узгоджених системних змін [2, с.13,22-23]. Нагромадження ресурсів для інноваційного розвитку чітко ідентифікується в контексті всесвітньої економіки знань. Знання стають головним елементом економічного розвитку з 1980 року і багато країн активно реалізують національні та регіональні інноваційні стратегії, які націлені на перетворення бази економіки з обробної промисловості на підприємницький бізнес, заснований на знаннях. Особлива увага приділяється розширенню ролі освітніх установ у сприянні соціально-економічному розвитку та підприємництву (експлуатації знань), а звідси і прогрес концепції тран-

сферу знань, що дозволяє постійно створювати нові знання та використовувати їх при розробці та реалізації державної політики інноваційного відтворення економіки [3, с.11]. Звичайно, не варто забувати і про ризики, які виникають в процесі інноваційного відтворення та породжують ряд викликів і загроз. О. Попова вважає, що варто звернути увагу на такі ризики і загрози інноваційного поступу вітчизняної економіки, як по-перше, багатоаспектність, за якої можна необачно розпорозити нагромадженні ресурси і не досягти відтворювального інноваційного ефекту, а по-друге, проблемні та сумнівні інноваційні процеси, які на початку не мають прояву загроз, але з часом їхнє впровадження може мати непередбачувані наслідки [4, с.9-10]. Враховуючи непоодинокі кризові ситуації, які обмежують можливості інвестування інновацій, наростаючі виклики та загрози глобального характеру, форс-мажорні обставини, можливості впровадження системного підходу до інноваційного типу відтворення теж на застраховані від певних змінних коливань, що не йдуть на користь цьому процесу. До вагомих чинників ризику інноваційного відтворення слід віднести збереження високого рівня ресурсо- та енерговитратності вітчизняної економіки. Енергоємність ВВП України вища за рівень країн Європейського Союзу більше ніж у 3,6 рази, а відтак це провокує деформації внутрішнього ринку, які стримують формування фондів для зростання конкурентності та інноваційного відтворення України [5, с.183,186-187]. До того ж низький платоспроможний попит населення та незадовільна динаміка формування його у домашніх господарствах не сприяє подоланню диспропорцій внутрішнього ринку та стимулювання інноваційних трансформацій вітчизняної економіки. Сучасна політика децентралізації, що запроваджується в Україні має стимулювати інноваційне відтворення шляхом встановлення пільгового оподаткування та надання кредитів на розвиток науково-дослідної та інноваційної інфраструктури, створення сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату для належного формування засад інноваційного суспільства. Враховуючи сучасні тенденції світового економічного зростання, слід зауважити, що на наступні роки, за прогнозами ООН, передбачають інноваційне зростання переважно емерджентними ринками. У цьому контексті розрізняють розрізняють інтенсивні та екстенсивні чинники інноваційного зростання. Зрозуміло, що екстенсивні пов'язані з кількісним збільшенням ресурсу, а інтенсивні визначаються вдосконаленням і підвищенням якості системного управління, рівнем технологічного використання інновацій, модернізацією та підвищенням якості людського капіталу. Саме ці інтенсивні чинники в найбільшій мірі сприяють переходу країни до інноваційної економіки зростання [6, с.23]. Важливими тут є заходи державної підтримки інноваційних процесів, про які мова йшла раніше, а саме: формування умов для об'єднання інтересів держави й бізнесу (тобто державно-приватні партнерства), розбудова ринкової інфраструктури через формування технопарків, технополісів, наукоградів, бізнес-інкубаторів тощо. Ведучи мову про інфраструктуру, варто зауважити, що саме від неї, в значній мірі, залежить якість відтворювальних проце-

сів і це наочно ілюструється індексом спроможності до інновацій, глобальним інноваційним індексом та індексом "мережевої готовності", на що вірно наголошує І. Яненкова [7, с.9]. Інноваційною платформою розвитку вітчизняної економіки є промисловість, де формується понад 40% ВВП і забезпечується роботою ¼ частина населення України. Враховуючи суттєвий обсяг промислового потенціалу у інноваційному відтворенні економічної системи нашої країни, нагальними цілями його реформування мають стати: програмно-цільова підтримка інноваційної активності підприємництва; посилення інтеграції науки, освіти і реального сектора економіки в процесі інноваційного відтворення; маркетинг забезпечення просування вітчизняних інновацій на світові ринки [8, с.27,32]. Що стосується інноваційної діяльності вітчизняного реального сектора економіки, то вона характеризується, як уже зазначалося, структурною деформацією і інституціональною неповнотою, неузгодженістю та незбалансованістю технологічного, економічного та соціального аспектів. До того ж, головною перешкодою інноваційного розвитку України є великі втрати науково-технічного потенціалу за роки незалежності. Як підтверджує світовий досвід, лише при фінансуванні понад 1,5% ВВП наука потенційно самоокупною, тобто проявляється інноваційна функція науки, а при фінансуванні в 3% і більше спостерігається інноваційний тип відтворення економічної системи в цілому [9, с.98,99]. Отже стратегічна мета держави має бути спрямована на стаке підтримання обсягів фінансування науки задля формування засад інноваційного суспільства та відповідного типу розвитку. Враховуючи, що суттєво підвищується значення інноваційного відтворення при розбудові національних інноваційних систем, вітчизняна економіка має формувати відповідну модель інноваційного розвитку. Так, наприклад, пропонується приєднати відтворювальний механізм інноваційного типу до подолання нагромаджених суперечностей за період ринкових перетворень і, зокрема, гармонізувати економічне відтворення екологічними, культурними, соціальними, інтелектуальними складовими [10, с.13]. Безумовно, саме інноваційний прогрес переважно визначає темпи зростання рівня життя людей, які набирають все більшої актуальності при досягненні обріїв постіндустріальної економіки і досвід бурхливого економічного зростання таких країн, як "азійські тигри", не дивлячись на різні політичні устрої [11, с.11,13] зайвий раз засвідчує, що саме інноваційний тип відтворення національної економіки є доведеною аксіомою ефективного поступу в успішній ринковій трансформації та досягнення належного місця у рейтингу економічного розвитку в глобальній конкурентній економічній боротьбі на початку нинішнього століття.

Висновки. Інноваційний тип відтворення економіки є безальтернативною платформою розвитку вітчизняної економічної системи і не зважаючи на складний і тернистий шлях до цієї мети, поєднуючи різні соціально-економічні фактори у моделі економічного розвитку, українська економіка має дотримуватися пріоритету інноваційних засад у формуванні економічної політики на довготривалу перспективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Москаленко О.М. Теорія і модель випереджаючого економічного розвитку в системі суспільних стратегічних потреб: монографія/ О.М.Москаленко. – К.: КНЕУ,2014. – 550с.
2. Інноваційний поступ економіки України: проблеми, тенденції, потенціал зростання: монографія / [Л.Гнилянська, А.Гришук, І.Гурняк, Л.Загватська, О.Макара, В.Петринка, З.Юринець]; за ред. З.Юринець, Л.Гнилянська. – Львів: Ліга-Прес,2013. – 296с.
3. Слава С., Калантарідіс К. Інноваційна практика в Україні та Білорусі: контекстне визначення потреб/ Світлана Слава, Крістос Калантарідіс; проект Програми ТЕМПУС 530429-TEMPUS-1-2012-1-UK-TEMPUS-JPHES.- Ужгород: ТДВ “Патент”, 2014. – 192с.
4. Економіст №1. – 2013, с.9-12. Забезпечення інноваційного розвитку: оцінки з позиції сталості й ризиків. О.Попова.
5. Власюк О.С. Фінансові проблеми забезпечення конкурентоспроможності та інноваційного розвитку України. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: Монографія/ Під ред. д-ра екон. наук, проф. Пonomаренка В.С. та ін. – Х.: ВД “ІНЖЕК”,2012. – 344с.
6. Економіст № 8. – 2012. – с.23-28. Інноваційний розвиток країн емерджентного типу. Т. Яценко.
7. Економіст № 9. – 2012. – с.9-11. Проблеми формування інноваційної інфраструктури в Україні, в якій досліджується роль інфраструктури інноваційного розвитку. І. Яненкова.
8. Економіст 3 10. – 2012. – с.27-32. Сучасний стан інноваційного розвитку промислових підприємств України. С.Ковальчук.
9. Удосконалення механізму інноваційного розвитку суб’єктів національної економіки України. [Текст]: Колективна монографія [Гринько Т.В., Кошевий М.М. та ін.]; За науковою редакцією д.е.н.,проф. Єлісеєвої О.К./ Київ: Центр учбової літератури,2013. – 250с.
10. Кукурудза І.І., Прошчаликіна А.М. Інноваційна діяльність: стан і роль в економічному зростанні країн з трансформаційною економікою: монографія/ І.І.Кукурудза, А.М.Прошчаликіна. – Черкаси: ЧНУ, 2011. – 108с.
11. Малицький Б. Неолібералізм и кризис инновационного развития экономики. Формула кризисна. – Изд. второе. – К.: Феникс,2013. – 64с.

REFERENCES

1. Moscalenko, O.M. Theory and advanced model of economic development in the system of social policy needs: monograph / O.M. Moscalenko. – K.: KNEU,2014. – 550 p.
2. The innovative progress of Ukraine's economy: challenges, trends, the potential growth: monography / [L.Gnulyansyuka, A.Gruschuk, I.Gurnyak, L.Zagvatsyuka, O.Makara, V.Petrynka, Z.Urunetz]; ed. Z.Urunetz; L.Gnulyansyuka. – Lviv: Liga-Pres,2013. – 296 p.
3. Slava, S., Kalantaridis, K. Innovative practice in Ukraine and Belarus, contextual definition needs / Svytlana Slava, Kristos Kalantaridis; TEMPUS Project 530429-TEMPUS-1-2012-1-UK-TEMPUS-JPHES. – Uzhgorod: TDV “Patent”, 2014. – 192 p.
4. Economist №1. – 2013, p. 9-12. Providing innovative development, sustainability assessment and risk position. O.Popova.
5. Vlasyuk, O.S. Financial problems of competitiveness and innovation development of Ukraine. Competitiveness and innovation: problems of science and practice: Monograph / ed. Ponomarenko V.S. et al. – H.: PD “INZHEK”, 2012. – 344p.
6. Ekonomist № 8. – 2012. – p. 23-28. Innovative development of emergent type. T. Yatsenko.
7. Ekonomist № 9. – 2012. – p. 9-11. Problems of innovation infrastructure in Ukraine, which examines the role of innovation infrastructure. I.Yanenkova.
8. Ekonomist №10. – 2012. – p. 27-32. The current state of industrial of innovation development of Ukraine. S.Kovalychuk.
9. The mechanism of innovative development of national economy subjects of Ukraine. [Tekst]: Collective monograph [Grunyko, T.V., Kosheviy, M.M. et al.]; ed. Yeliseyev O.K./ Kiyv: Center of educational literature,2013. – 250 p.
10. Kukurudza, I.I., Prochalykina, A.M. Innovative activities: status and role in the economic growth of countries with economies in transition: monograph / I.I.Kukurudza, A.M.Prochalykina. – Cherkasy: CHNU, 2011. – 108 p.
11. Malytskyi B. Neoliberalism and the crisis of innovation development of economy. The formula of the crisis. – 2nd ed. –K.: Phoenix,2013. – 64 p.

An innovative type of reproduction of Economy of Ukraine**M.A. Mihailiuk**

Abstract. The article deals with topical issues innovative type of reproduction economy of Ukraine in the process of transformation to a postindustrial society and specifies the necessary components of this process, taking into account the potential possibilities of the domestic economy, exogenous and endogenous factors influencing the reproductive process. Highlights the importance of innovation type of reproduction in the process of qualitative changes in both the economic system as a whole, and the priority sectors of the knowledge economy that will fill it with new content and significantly accelerate rapid development of the domestic economy.

Keywords: *innovative type of reproduction economy, innovation processes, economical development, innovative infrastructure*